

presented. The theoretical aspects of law mechanism of natural honey market of government regulation in Ukraine is researched. The situation of natural honey market today is demonstrated. The role of natural honey product of world market of agricultural product is researched. The government role of natural honey market is demonstrated today.

Key words: *the market, the honey, the methodology, the theoretical research, Ukraine.*

УДК 631.22.11

І.В. Свиноус, кандидат економічних наук, докторант Національного університету біоресурсів і природокористування України

РОЛЬ МІЖСІМЕЙНОЇ КООПЕРАЦІЇ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ТА РОЗПОДІЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

У статті розглядаються основні види міжсільської кооперації при виробництві та розподілі сільськогосподарської продукції, яка виробляється в особистих селянських господарствах. У процесі дослідження встановлено, що в даний час існують дві форми міжсільської кооперації. Це: прямі обміни; непрямі обміни.

Вони різняться між собою за часом укладення усної угоди.

Було з'ясовано, що зростання потужності міжсільських кооперативних зв'язків між сільськими і міськими сім'ями, які між собою перебувають в родинних зв'язках, характерне для періоду економічної кризи. Яскравим прикладом є події останнього десятиліття двадцятого століття, коли саме завдяки неформальній підтримці сільських сімей вдалося уникнути проблем із забезпеченням продуктами харчування жителів міст.

Важливою характеристикою „міжсільської мережі” служить відсутність прагнення до точно підрахованої економічної еквівалентності обмінів. Але поряд з тим соціально-культурна система спілкування немалою мірою підпорядкована механізмам відшкодування. Сільська родина старається управляти своїми ризиками, вимушена “розкидати” свою мережу якомога ширше, заручившись підтримкою багатьох людей в умовах непередбачених обставин. Таким чином формується відповідний механізм взаємного страхування на випадок невиконання окремими учасниками своїх неформальних обов'язків в системі міжсільських відносин. Саме наявність потужної “міжсільської” мережі дозволяє функціонувати особистим селянським господарствам в тих регіонах країни, де припинили діяльність сільськогосподарські підприємства.

Ключові слова: *особисте селянське господарство, міжсільська кооперація, селянський світ*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У період економічної кризи, яка супроводжується зниженням купівельної спроможності населення, особливо міського, допомога продуктами харчування, яка надходить із села, є вкрай важливою. Фактично за рахунок неформальних “екстрополарних” зв'язків між селом і містом більшості міських жителів вдається без значних витрат із сімейного бюджету покрити потребу в продуктах харчування в кризові для свого домогосподарства часи. Так, в період економічної кризи, як свідчать дані за 2000 рік, питома вага вартості отриманих продуктів харчування від родичів та сторонніх осіб змінюється пропорційно росту сукупних доходів міських домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Економічні проблеми становлення та розвитку господарств населення в системі аграрних відносин досліджували В.К. Горкавий, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та ін. Потенціал і перспективи розвитку господарств населення розкриті в працях В.С. Дієсперова, В.К. Збарського, В.В. Юрчишина. Проте в їхніх дослідженнях не були розкриті проблеми міжсільських відносин при виробництві та розподілі продукції, яка виробляється в особистих селянських господарствах.

Ціллю статті є розкриття ролі міжсільської кооперації при виробництві та розподілі сільськогосподарської продукції, яка виробляється в особистих селянських господарствах.

Результати досліджень. Сільське домогосподарство рідко забезпечує потреби тільки однієї сім'ї. Вирощена продукція спрямовується на столи найближчих та дальніх родичів, інколи передається друзям і сусідам.

Всі ці потоки “курсують” не тільки сільськими дворами, досить значна частка приходиться на обміни між сільськими і міськими жителями. До числа перерозподілених благ в якості натуроплати попадають також продукти (цукор, мука, крупи, олія).

Найбільша питома вага припадає на обміни між батьками, дітьми і внуками. У більшості випадків до половини вирощеної батьками продукції йде на потреби дітей, якщо в них немає свого господарства чи воно обмежено посадкою картоплі. У більшості випадків батьки молодого подружжя стараються спеціалізувати своє постачання. Нерідко молодь виступає в якості посередників, передаючи частину отриманого від батьків іншим родичам.

Практика регулярного забезпечення міських родичів продуктами, окрім дотримання родинного етикету, містить деякою мірою прихований зміст. Таким чином “оплачуються” минулі і майбутні звертання за різноманітними послугами – і на основі цього люди заручаються правом залишати на проживання своїх дітей, які поступили на навчання чи на роботу, розраховуючи на те, що родичі можуть реалізувати товар на ринку, а у випадку необхідності позичать потрібну суму грошей.

У звичайних умовах більшість міських домогосподарств свідомо відмовляються від допомоги з села, знаючи вартість власної допомоги, яку вони нададуть сільським домогосподарствам в обмін на продукти харчування.

Як свідчать дані соціологічного обстеження, 85% потреби у молоці та молокопродуктах міських жителів, які мають родичів у селі, покривається за рахунок виробництва молока в особистому селянському господарстві. У статистичних збірниках і наукових роботах це молоко необґрунтовано відносять до власного споживання товаровиробника, чим завищується рівень товарності. Так, 80% опитаних приватників вказали, що вони безкоштовно передають молоко своїм родичам. Тоді постає запитання: який економічний ефект від реалізації молока в такий спосіб?

На перший погляд, це збиток для селян-товаровиробників, оскільки покупець не оплачує навіть транспортних витрат. Проте реалізацію молока таким каналом, як свідчать результати досліджень, можна назвати умовно “збитковою”. Міські жителі беруть участь у найбільш трудомістких виробничих процесах: заготівля кормів, садіння, догляд і збирання врожаю сільськогосподарських культур тощо, хоча на їхню думку вигідніше купити молоко, ніж його одержати безоплатно.

Наведемо розрахунки, які базуються на реальних фактах діяльності одного з приватних господарств Хмельницької області, власник якого щотижня протягом 7 місяців на рік безоплатно передає міським родичам 30 л молока (для розрахунку прийmemo ціну 1 грн./л). Отже, загальна вартість безоплатно переданого молока дорівнює 840 грн. Міські родичі (2 особи) за це допомагають садити та збирати врожай (на що витрачають близько 15 календарних днів), заготовляти корми – 8 днів (вартість 1 дня роботи найманого працівника – 30 грн. без харчування). Тобто, вартість послуг міських родичів становитиме 1380 грн.

Основною причиною, яка змушує їх користуватися цим каналом надходження молока, є висока його якість та родинні зв'язки, які не можуть бути економічно виміряні. Крім того, бажання гарантовано споживати якісне молоко змушує заможніших міських жителів домовлятися з приватними товаровиробниками про реалізацію продукції безпосередньо за місцем проживання, що здійснюють лише приміські товаровиробники. Переваги полягають в наступному: значно вищий рівень цін порівняно з іншими каналами збуту; затрачений час зводиться до мінімуму; гарантований збут молокопродуктів.

Досить специфічним явищем, який характеризує сільський світ, є надання безкоштовної допомоги продуктами харчування сільським домогосподарствам з низьким рівнем доходів іншими членами сільської громади. Саме у взаємодопомозі між сільськими домогосподарствами проявляється сила і міць сільської громади.

Якщо 2000 року грошова оцінка допомоги від родичів в структурі міських домогосподарств становила 7,8%, тому числі грошова оцінка продуктів харчування – 5,7%, то 2007 року – відповідно 6,6 і 1%.

Виробництво продуктів харчування є головним мотивом у визначенні розмірів і структури господарств сільського населення. Як правило, площа присадибної ділянки,

поголів'я худоби і птиці залежать від віку і розмірів сім'ї власника, його прагнень, потреб, ціннісних орієнтацій. ОСГ є по суті єдиним джерелом натуральних продуктів харчування більшості сільських сімей.

Крім того, необхідно відзначити про самий механізм розподілу і перерозподілу доходу, отриманого від особистого селянського господарства. Адже, як свідчать результати вибіркового обстеження діяльності домогосподарств, рівень споживання продуктів харчування, вироблених в господарствах населення, досить високий. На нашу думку, в цих обсягах сільськогосподарської продукції, яка вироблена та спожита сільською родиною, закладена певна частка, що споживають родичі, які проживають в містах. Особливо це проявлялося під час економічної кризи, коли завдяки особистим селянським господарствам вдалося уникнути загрози голоду в містах. У цьому і проявляється особливість особистих селянських господарств, як соціоекономічної категорії, де на першому місці стоїть родина. Недарма з цієї причини наголошував М.П. Макаров: "...життя родини – це життя господарства" [1]. При цьому необхідно відзначити про значний вплив на обсяг споживання міськими жителями продукції, яка вирощена в особистому господарстві сільських родичів, цін та якості сільськогосподарської продукції, а також відстані до села.

У статистичній інформації відображається ще одна сторона виробництва сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах – це величина ресурсів, які надходять по неформальних зв'язках, використовуючи "міжсімейну мережу". За нашими спостереженнями по даних зв'язках надходить до 75% ресурсів, які використовуються в процесі виробництва сільськогосподарської продукції. У першу чергу, це стосується проблеми забезпечення посадковим матеріалом та допомоги в обробітку земельної ділянки. Але це відбувається на основі обміну. При цьому необхідно виділити:

- прямі обміни, коли сільські сім'ї, допомагаючи в певних справах, обумовлюють між собою певний еквівалент обміну одного продукту на інший (чи на такий же, але який буде наданий в більш пізніший термін, або на послугу і встановлюються терміни завершення обміну);
- непрямі обміни, які розтягнуті в часі, коли такі договори "не укладаються", але сторони з впевненістю знають, що в майбутньому буде надана та чи інша допомога. У даному випадку не фіксується ні еквівалент, ні термін повернення. Необхідно відзначити, що як в першому, так і в другому випадку міжсімейні обміни стають можливими завдяки взаємній довірі сторін, які вступають в ті чи інші відносини.

Гарантія стійкості забезпечує також кооперація зусиль і засобів різних сімейств у виконанні тієї чи іншої операції, пов'язаної з їх сімейними господарствами, чи почергова праця в господарстві кожної родини. Мова може йти про пайову участь у придбанні засобів праці, про залучення рідних і знайомих для проведення сільськогосподарських робіт, в першу чергу копання картоплі, вивезення на присадну ділянку гною, підгортання картоплі.

Міжсімейна мережа не розрахована на одноразове використання. Багаточисленні неформальні звертання людей один до одного взамін без особистої схеми "купив-продав" забезпечують стабільність відносин і контактів, які недоступна нестабільному по своїй природі вільному ринку. Важливою характеристикою "міжсімейної мережі" служить відсутність прагнення до точно підрахованої економічної еквівалентності обмінів. Але поряд з тим соціально-культурна система спілкування в родині немалою мірою підпорядкована механізмам відшкодування. Досить важливим є фактор ризику, який досить актуальний в кризовому суспільстві. Сільська родина старається управляти своїми ризиками, вимушена "розкидати" свою мережу якомога ширше, заручившись підтримкою багатьох людей в умовах непередбачених обставин. Таким чином формується відповідний механізм взаємного страхування на випадок невиконання окремими учасниками своїх неформальних обов'язків в системі міжсімейних відносин. Саме наявність потужної "міжсімейної" мережі дозволяє функціонувати особистим селянським господарствам в тих регіонах країни, де припинили діяльність сільськогосподарські підприємства.

Як не прикро, але основне навантаження по догляду за коровами покладено на пенсіонерів – членів сільських домогосподарств. Якщо розглянути цю ситуацію з позицій "міжсімейної сітки", старше покоління на основі моральних принципів сільської спільноти повинно допомогти сім'ям дітей, внуків в обмін на піклування про них, коли вони будуть непрацездатними.

Як свідчить аналіз діяльності сільських домогосподарств, в яких утримуються 3 корови, то для них характерна наявність потужних міжсімейних зв'язків, що є одним із

факторів, який впливає на утримання досить численного дійного стада свого господарства. Так, найбільш трудомісткі роботи в тваринництві (заготівля грубих кормів, складування жому та ін.) здійснювалися шляхом кооперації зусиль сусідів, родичів на безкоштовній основі. Від “індивідуальної” допомоги власники особистого селянського господарства можуть відмовитися, але в даному випадку вони втрачають можливість отримати допомогу в майбутньому. До того ж моральний принцип, повага до “добрих сусідів” служить основою дієвості такої кооперації. Т. Шанін, відновлюючи історію селянських повстань під час революцій 1905-1907 рр., так пояснює причини внутрішньосільського єднання: “Інтереси багатіів і бідних в кожному із сіл досить сильно відрізняються, але спільність долі чи конфлікту при зустрічі лицем до лица з силами природи, держави, поміщиками і навіть з ринком забезпечуються сильними причинами для кооперації і взаємної підтримки. Досвід віків навчив селян тому, що така єдність необхідна для виживання більшості із них” [2].

Розрахунок на найбільший ефект лежить в основі міжсільської кооперації. З’явилася нова модель “два будинки (дві сім’ї)-одне господарство”. Деякою мірою це можна назвати поверненням до патріархального господарства, але розподіленому на окремі сільські родини. На членів сім’ї пенсійного і передпенсійного віку покладаються обов’язки по догляду за дітьми і підтриманню домашнього вогнища, а молоде і середнє покоління беруть на себе основну роботу по господарству. Інший тип – родина (батьки і діти, брати і сестри) – розподіляють між собою обов’язки по веденню загального господарства: на обійсті однієї сім’ї утримується сільськогосподарська худоба та птиця, а інша – відповідає за забезпечення кормами, виконує частину робіт і т.п. Продукції ділиться пополам чи залежно від кількості їдців.

Родина допомога стає чи не єдиним трампліном для становлення молоді сім’ї на ноги і береться в розрахунок при оптимізації чисельності сільськогосподарських тварин в господарстві батьків. При цьому батьківські родини навіть починають спеціалізуватися в забезпеченні молодих: одні батьки допомагають одними продуктами, інші забезпечують відокремлених дітей іншим продуктивним набором.

Кооперація виникає у відносинах сільських і міських сімей – жителі міста можуть взяти на себе затрати на купівлю молодняка, який ставлять на дорощування та відгодівлю в господарстві селянина-родича, а потім приїжджають для виконання разових робіт. Реальні втілення цієї схеми в життя різноманітні.

Відношення з міськими сім’ями завжди мають взаємовигідну основу: в обмін на тваринницьку продукцію, яка надходить із села, міські родичі допомагають грошима, промисловими товарами, а інколи приймають участь в реалізації лишків сільськогосподарської продукції, яка вирощена в ОСГ. У більшості випадків такі зв’язки характерні для родичів. Але там, де їх немає чи відносини ускладнені, можлива кооперація між сусідами, друзями, співробітниками. Вони спільно заготовляють корми, вивозять на роздрібний продовольчий ринок власний товар, доглядають за будинком і господарством під час відсутності господарів. Сім’ї допомагають один одному молоком під час сухостійного періоду корови, діляться м’ясом під час чергового забою сільськогосподарських тварин і тим самим забезпечують себе постійним надходженням продуктів, вирішуючи проблему довготривалого їх зберігання.

Сільській родині інколи “вигідніше” віддати надлишок своєї продукції сусідам, безкоштовно надати допомогу в ремонті чи будівництві будинку, безвідсотково дати в борг знайомим гроші, точно знаючи, що її затрати “з лихвою” окупляться, коли така потреба в подібних послугах виникне у неї самої. Це всі розуміють, і всі говорять на повний голос. Якщо ж таких послуг не буде, сім’я втратить внутрішньосільську страховку і залишиться “один на один” зі своїми проблемами. “До тих пір, доки основна маса нашого селянського населення перебуває в такому стані, коли мова йде не про заощадження, а про можливість добути хліб насущний.... У такому стані тільки обштинне господарство може захистити селянина від убогості й бездомності, або в самій убогості – віддалити небезпеку голодної смерті” [3]. Наразі це характерно й для нашої сучасності.

Кооперація може охоплювати все село – особливо тих, хто утримує корів. Вони утворюють певне неформальне товариство, в межах якого встановлюють черговість випасання худоби, вирішення питання підживлення пасовища, їх огорожування і т.п. Яскравим прикладом є те, що коли в якійсь сім’ї загинула корова, то все село “скидається” на її придбання.

Висновки. Оскільки дослідження міжсільських відносин не здійснювалися, важко говорити про їх динаміку. Таким чином, ці прошарки відносин значно полегшують життя сільської родини, підтримують її “плавучість” при будь-яких умовах.

Особисті селянські господарства – лише частина складного соціально-економічного організму. Але в кожній його клітинці закладена програма поведінки, яка демонструє ресурси всього цілого. Чи буде Україна конкурентноздатна або приречена на відставання? Саме відносини на селі, як найбільш консервативному секторі нашого суспільства, показують, чи далеко просунулися реформи, чи мають вони шанси на успіх і наскільки різняться їх результати в різних регіонах країни.

Список використаних джерел

1. Макаров Н.П. Крестьянское хозяйство и его эволюция. – М.: – 1920. – 329 с.
2. Шанин Т. Экстраполярные структуры и неформальная экономика современной России // Неформальная экономика: Россия и мир / Под ред. Т. Шанина. – М.: Логос. – 1999. – С. 356-275.
3. Победоносцев К. Курс гражданского права. Ч. 1. – СПб., 1873. – 537 с.
4. Збарський В.К. Індивідуальні господарства селян: проблеми і перспективи // Агроінком. – 2005.– № 9-10. – С. 15-24.
5. Лысенко Е.Г. Личные подсобные хозяйства населения: состояние и проблемы их развития // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2005. – № 4. – С. 10-12.
6. Особисті підсобні господарства України – аналіз витрат та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції / За ред. О.М. Шпичака. – К.: ДОД УААН. – 2001. – 236 с.

Аннотация: В статье рассматриваются основные виды межсемейной кооперации при производстве и распределении сельскохозяйственной продукции, производимой в личных крестьянских хозяйствах.

В процессе исследования было выяснено, что рост межсемейных кооперативных связей между сельскими и городскими семьями, находящимися в родственных связях, характерен для периода экономического кризиса.

В процессе исследования было выяснено, что важной характеристикой “межсемейной сети” служит отсутствие стремления к точно подсчитанной экономической эквивалентности обменов. Но вместе с тем социально-культурная система общения родни в немалой степени подчинена механизмам возмещения. Весьма важным является фактор риска, который актуален в кризисном обществе. Сельская семья старается управлять своими рисками, “разбрасывая” свою сеть как можно шире, заручившись поддержкой многих людей в условиях непредвиденных обстоятельств. Таким образом формируется соответствующий механизм взаимного страхования на случай невыполнения отдельными участниками своих неформальных обязательств в системе межсемейных отношений. Именно наличие мощной “межсемейной” сети позволяет функционировать личным крестьянским хозяйствам в тех регионах страны, где прекратили деятельность сельскохозяйственные предприятия.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, межсемейная кооперация, крестьянский мир

Annotation. The article examines the main types of family cooperation in the production and distribution of agricultural products produced in private farms.

During the investigation it was found that the growth of power between the family of cooperative ties between rural and urban families, who between them are in relationships are typical for the period of economic crisis.

During the investigation it was found that an important characteristic “mizhsimeynoyi network serves no stremlinnya to accurately estimated the economic equivalence exchanges. But along with the socio-cultural system of communication and a lot of people as subject to compensation mechanisms. Quite important risk factor, which is very actual crisis society. Rural family tries to manage their risks must “fling” their network as possible wider zaruchyvshys support of many people in conditions unforeseen circumstances. Thus is formed a mechanism of mutual insurance against the failure of individual participants of their responsibilities in the informal system of family relations. The presence of powerful “mizhsimeynoyi networks can operate individual farms and those regions where agricultural activities ceased business.

Key words: personal farm, mizhsimeyna cooperation, Christian World